

Stel, we schaffen het geld af.

'We moeten het ondenkbare denkbaar maken.'
Emmanuel Jean-Michel Frédéric Macron

Alias Pyrrho

Stel, we schaffen het geld af.

Van lockdown naar een sociaaleconomische reset.

Schrijver: Alias Pyrrho
Coverontwerp: Yan Krikke
ISBN: 9789403600338
© Alias Pyrrho 2020

Stel, we schaffen het geld af, is een compilatie van de hieronder gepubliceerde boeken:

- 2013 EUNOMIA Een utopische economie en staatsbestel.
- 2014 Een Jihad voor democratie.
- 2014 Democratie in een digitale wereld.
- 2015 EUNOMIA Een humane economie en democratie.
- 2015 Van kapitalisme naar een duurzame economie.
- 2017 Een Nieuwe Economie
- 2018 Waarom de wereld toe is aan een ander economisch systeem.
- 2019 De voetafdrukeconomie

‘Plots stond alles stil. Iedereen was verrast. In een oogwenk verkruidde de wereld tot enkel nog het virus bleef. Het is niet een buitenaardse meteoriet, een tsunami door klimaatcatastrofe of een kernoorlog door twist tussen grootmachten, maar vier proteïnen en een stukje genetische code die de mensheid laten wankelen. Het virus vrat in een mum van tijd ons hele bestaan op; werk, scholen en ziekenhuizen, sport, winkeltjes, bedrijven, ook menselijke relaties, lichamelijk contact en publieke aandacht. Het verorberde nietsontziend alles wat op zijn weg kwam tot we enkel nog spreken en handelen naar het virus.’

Dit was 4 April 2020 in een artikel van Damiaan Denys (psychiater en filosoof) in het NRC.

De Lehman-crisis in het jaar 2008 verbleekt volgens het IMF bij wat de wereldeconomie nu doormaakt. De Great Lockdown laat zich alleen nog vergelijken met de jaren dertig. En het kan nog erger. Na de Grote Depressie is er nu de Great Lockdown. De wereldeconomie komt door de Covid-19-pandemie terecht in de zwaarste crisis sinds de jaren dertig. Dat stelt het Internationaal Monetair Fonds in zijn halfjaarlijkse prognose voor de internationale economie. De cijfers zijn ronduit schokkend. De economische krimp in de Verenigde Staten bedraagt dit jaar 5,9 procent. De krimp in de eurozone is nog groter: 7,5 procent. Italië wordt met een teruggang van 9,1 procent het zwaarst getroffen. Nederland krimpt dit jaar met 7,5 procent. Corona heeft wereldwijd enorme economische en sociale gevolgen. Economieën liggen stil of draaien op minimale kracht. Sommige bedrijven moeten voorgoed sluiten, anderen hopen dat de lockdown niet al te lang duurt en dat ze genoeg krediet krijgen om voort te bestaan. 6.000 Nederlandse bedrijven krijgen een eerste noodsteun NOW van 10 miljard om werknemers niet te ontslaan. De gemiddelde staatschuld in de eurozone stijgt van 84 naar 97 procent. Ook sociale en culturele instellingen staan onder druk wat hun voortbestaan betreft. 300 miljoen euro aan hulpprogramma's in de culturele sector worden ingezet om faillissementen en werkloosheid te voorkomen. 50 miljoen voor het midden- en kleinbedrijf. Sierteelt en

aardappelen krijgen 650 miljoen erbij. Air Frans-KLM krijgt 2 - 4 miljard. Hulp kan maar op een manier. Geld! Heel veel enorme bedragen naar sectoren en ook individuen zoals zzp-ers om een bestaansminimum te garanderen. Steun voor huishoudens tot max.1500, euro p.m. netto. Bedrijven kunnen leningen aanvragen tot 10.000 euro en daarnaast zijn er nog andere financieringsregelingen om bedrijven en instellingen zoals theaters of musea open te houden. Er wordt gesproken over een pot van 92 miljard aan steunmaatregelen. De EU komt met een noodpakket van 540 miljard om de directe medische kosten op te vangen; het voorstel voor de EU-begroting tot 2027 bedraagt 3500 miljard euro. Wat het coronavirus aan financiële schade gaat kosten, naast al het verdriet van de overledenen, is voornog niet te berekenen, de gevolgen liggen in de toekomst. De mondiale handelsketens zijn zwaar beschadigd, met tal van faillissementen en vertragingen in het toeleveringsverkeer blokkeren de handelsstromen. Het transport door de lucht, over de wegen en over het water stagneert voornog. De financiële schade door deze coronastagnatie is gigantisch. De staatsschuld loopt onbeheersbaar op. Hoeveel geld er precies is verloren door huishoudens, is nog lang niet bekend. De Nederlandsche Bank heeft voor het laatst eind 2018 onderzoek gedaan naar het effectenbezit van particulieren. Toen hadden huishoudens voor 36 miljard euro aandelen in bezit en voor nog eens 46 miljard euro belegd in Nederlandse beleggingsfondsen. Een op de zeven huishoudens belegt in aandelen of obligaties. Maar nu kelderen de beurzen. De pensioenen staan onder druk. Dit is de realiteit op 19 april 2020. En we zijn er nog lang niet om de gevolgen op waarde te schatten. Immers we hebben het alleen over de kosten en de economische gevolgen van de corona-crisis. Er is veel meer aan de hand.

Deze pandemie, met veel doden maar nog meer ternauwernood geredde ernstig zieken, overschaduwet veel heftiger problemen die van mondiale aard zijn. Zoals de te grote voetafdruk, de afnemende biodiversiteit, de klimaat en milieurampen. De vluchtelingenproblematiek, het populisme en de botsing van economische groei en het voldoen aan milieueisen. In een landschap dat onder spanning staat van schuldenbergen zo hoog dat

het tientallen generaties gaat duren om schoon schip te maken. Want die extra corona-kosten komen op de kosten van de structurele stikstofvermindering. Geraamd op 5 miljard om het boerenbedrijf tegemoet te komen. Daarop de kosten voor PFAS-maatregelen begroot op 16 miljard voor de grond- en bouwsector. Daarbij komen nog de kosten voor de uitwerking van het klimaatakkoord tot 2050 dat naar schatting 480 miljard euro gaat kosten. Het klimaat is goed beschouwd een nog nijpender probleem dan corona dat geen uitstel duldt. Er is inmiddels een brede consensus dat er meer geld naar de publieke sector moet, zoals de zorg, het onderwijs, justitie en politie. Geld dat er zou moeten zijn, maar er nu niet is. Dan zijn er nog zorgen over de veroudering, waardoor de zorgkosten zullen verdubbelen, de betaalbaarheid van de pensioenen staat onder druk, veel gemeenten kampen met financiële tekorten, de instorting van financiële markt met inzakkende beurzen en aanzienlijke beleggingsverliezen baren grote zorgen. Kortom, geld maakt alles behalve gelukkig. Daar staan we dan voor een Mount Everest met problemen die misschien allemaal om geld vragen. Alleen, zoveel geld is er niet. Bij lange na niet. Dat geld moet komen uit economische groei, maar die groei gaat er voorlopig niet komen, alleen 6 - 8 procent krimp. Of de Nederlandse staat zou haar staatsschuld kunnen verhogen naar een schuldenberg van 65,2 procent van het bbp, waarmee Nederland Italië achterna gaat, die met een onwaarschijnlijke staatsschuld van 1,94 biljoen euro en een begrotingstekort van 4 miljard per jaar, een slecht voorbeeld geeft. Er moet echt geld bij want het risico dat de economie als een kaartenhuis in elkaar dondert omdat niemand meer aan zijn financiële verplichtingen kan voldoen, moet echt voorkomen worden. Is dit het enige antwoord op deze noodsituatie?

De Nederlandse premier Rutte sprak in de Tweede Kamer: 'Zij die denken dat de wereld van vóór corona precies zo terugkeert ná corona, leven in een illusie. Dat biedt kansen om met elkaar na te denken hoe die wereld eruitziet.'

Die uitnodiging grijpen we aan, want de verwachte reflex is om na de lockdown te herstellen wat verloren is gegaan en terug te keren naar zoals het was. De roep om geld zal steeds luider gaan klinken daarom is de titel van dit boek: 'Stel, we schaffen het geld af,' een beetje vreemd of op z'n minst hoogst irreëel. Temeer daar er meer onvrede is dan crisis uit de gevolgen van de pandemie. Maar terug naar normaal is ook terugkeren naar de problemen die er al lagen voor de pandemie. Die knelpunten zijn niet plotseling verdwenen. Welke andere weg ligt er open? Is er een andere weg? Het gaat hier eerst om te denken aan een reset. Even een moedige, misschien onverantwoorde streep door de denkbare mogelijkheden, vooral het oude neoliberale denken. Probeer even los te komen van de economische modellen die al eens zijn uitgeprobeerd. Dan is het de vraag waarop de aandacht zich zou moeten concentreren. Wat is het richtpunt waar alle belangen samenkomen? En wat is realistisch om aan te denken en wat is utopisch? Omdat het denken aan iets nieuws veel te krap met weinig verschil, of veel te ruim genomen kan worden. Oftewel we schieten er nauwelijks iets mee op of we vliegen uit de bocht. Wat bedacht wordt moet in principe haalbaar zijn. Maar wat haalbaar is hoeft niet eenvoudig of moeiteloos te zijn in de realisatie. Een transitie is geen makkelijke weg, maar wat soelaas voor de toekomst biedt en ook nog de duurzaamheid bevordert mag absoluut voorrang hebben. Een streep door het gebruikelijke om een ruimte te creëren zonder vooroordelen is niet eenvoudig, het vraagt niet alleen om kennis van mogelijkheden, het vraagt ook om verbeelding. Verbeelding om een nog niet bedachte mogelijkheid een kans te geven, al was het maar voor even; even in gedachten een idee laten doorsijpelen, voordat deze direct geblokkeerd wordt door de realiteitszin, wat vaak niet meer is dan conservatisme, oude vooroordelen, angst of gebrek aan verbeelding. Het vraagt als eerste stap om een inventarisatie van de problematiek; die problemen zijn talrijk om vervolgens een oplossing te vinden die het liefst alle huidige knelpunten wegneemt. En het liefst allemaal in een keer. In dat licht gaat het om een revolutionaire systeemverandering. Bezien we de huidige problemen, dan schreeuwen die om geld. Heel veel geld wel te verstaan, te veel om alles wat knelt en dreigt mis te lopen te verhelpen. De steunpakketten lopen

in de biljoenen. Het Europees Parlement vraagt om 2.000 miljard. Waarmee de schuldenbergen zich huizenhoog kunnen gaan ophopen, die slechts tijdelijke verlichting brengen, omdat de rekening later toch weer moet worden terugbetaald. Waarmee de royaal geleende miljarden voor komende generaties deel zijn van een nieuw probleem. Met pijnlijke bezuinigingen. Hoever out-of-the-box kunnen of moeten we denken om te komen tot een humanistische oplossing die alle problemen een ander aanzien geven? We doen hier een poging en denk vooral mee. Een tipje van de sluier:

Stel je voor, Nederland is het eerste land ter wereld waar er geen verschil meer is tussen arm en rijk. Stel je voor, de boeren gaan akkoord met vergaande stikstofbeperkingen, zonder dat er ook maar een boer in de financiële problemen komt. Stel je voor, mondkapjes en beschermende kleding, medicijnen en alle benodigde apparatuur komen niet meer uit Azië, maar uit eigen land. De miljarden die nodig zijn om de emissie van CO₂, lachgas, fijnstof en stikstof te reduceren kunnen we weggeven aan vluchtelingen in Griekenland. De miljarden die nodig zijn om bedrijven te redden die in moeilijkheden zijn gekomen door het coronavirus gaan naar streken die door droogte, bosbranden, orkanen of overstromingen getroffen zijn, vanwege klimaatverandering. De verwachte toegenomen werkloosheid door de pandemie kunnen worden omgezet in volledige werkgelegenheid, de uitkeringsgelden gaan naar de 130 miljoen mensen die door langdurige droogte hongerlijden. De woningnood, door de sterk gestegen huizenprijzen maakt plaats voor een woningoverschot die voor iedereen toegankelijk is. De veel te grote voetafdruk van de Nederlandse productie en consumptie daalt naar een duurzaam niveau. Alle schulden vervallen. Voedselbanken kunnen dicht. Onmogelijk? Een droom? Een utopie? Een revolutionair plan.

Welkom allemaal, om samen na te denken hoe de wereld eruit kan zien na de CORONA-pandemie, de CO₂-reductie, minder STIKSTOF, schone grond van PFAS, betere luchtkwaliteit vrij van FIJNSTOF, in een schoner milieu en oceanen zonder PLASTICSOEP, meer oog voor DIERENLEED,

verlost van de turbulente BEURSVALLLEN, geen WERKLOOSHEID, geen FAILLISEMENTEN meer en bevrijdt van DIEPE RECESSIONS inclusief een reductie van de te GROTE VOETAFDRUK. Of kunnen we er onmogelijk onderuit en moeten we naar het scenario van economische GROEI, naar schaarser wordende GRONDSTOFFEN, naar de lucratieve FLITSHANDEL en risicovolle beleggingen, naar SCHULDENBERGEN, naar monetaire CRISES, naar de extreme verhouding ARM en RIJK, naar onzekere PENSIOENEN, naar de onbetaalbare VEROUDERING, naar toenemende STRESS, burn-out of depressies, naar dure ZORGPREMIES, overspannen LERAREN, naar een gestage afkalvende DEMOCRATIE, naar extreme STAATSSCHULD, naar meer korte termijn INVESTERINGEN, naar het opzoeken van (ON)VEILIGHEIDSGRENZEN, naar MAFFIAPRAKTIJKEN en frauduleuze multinationals, en dit allemaal gewoon doorzetten? De roep om een RESET klinkt luid en internationaal. Om te denken aan een nieuw humanistisch economisch model dat cultuur, natuur en economie probleemloos verenigt. Waar staan we?

Wat zorgt voor een herinrichting van het politieke en economische speelveld? De Duitse cultuursocioloog Karl-Werner Brand schrijft: 'De specifieke constellatie van wereldbeschouwingen, ideeën en emoties, gevoelens van angst en hoop, overtuigingen en Utopia's, het ervaren van crisis of van onveiligheid, van pessimisme en optimisme die in de periode de overhand heeft. Deze Zeitgeist creëert een bijzonder soort ontvankelijkheid voor problemen; zij versmalt of verbreedt de horizon van wat maatschappelijk en politiek haalbaar lijkt; zij geeft vorm aan patronen van politiek gedrag en van levensstijlen; zij kanaliseert psychosociale energie naar buiten toe naar de publieke sfeer, of naar buiten toe de private sfeer.'

De problematiek in de huidige tijdgeest is gespleten en spitst zich toe op enerzijds behoudsdrang: hang naar verleden en zekerheid of anderzijds veranderings- en vernieuwingsdrang. Deze twee gaan niet samen want de geest van het behoud zweeft niet alleen om het behoud van identiteit van de volksaard, maar ook de bescherming van de concurrentieposities, wat

niet meer betekent dan dat het kapitalisme een groei-injectie nodig heeft, om van de schulden af te komen en dat iedereen weer zo snel mogelijk na de lockdown werken kan. De geest van verandering of vernieuwing ziet de oorzaak van de te grote voetafdruk, de afnemende biodiversiteit, de klimaat en milieurampen, de vluchtelingenstroom, juist als oorzaak van die groeiende economie, die de problemen alleen maar erger maakt. Met de noodzaak om meer energie uit fossiele brandstoffen te halen en die fiscaal te ontlasten of zelfs te subsidiëren, om meer grondstoffen uit monoculturen te halen, om meer bossen te kappen, om meer dieren te houden voor de export, voor meer vluchten van vliegtuigen, meer, meer, meer, terwijl minder noodzakelijk is. Een spanning tussen welvaart en welzijn? Een spanning tussen de inzichten van meer geld versus een beter, gezonder en veiliger leven? Hoe kan deze benarde ideologische knoop, die zich toespitst op de economie als systeem waarin geld domineert opgelost worden? Er is in principe van alles genoeg. Er wordt meer voedsel doorgedraaid dan voedselbanken kunnen opnemen. Is geld eerder het probleem dan een oplossing? Zijn welvaart en welzijn geboren vijanden van elkaar? Of ligt de oorzaak van de tegenstellingen in het onontkoombare sociaaleconomisch systeem dat gedreven wordt door het neoliberalisme?

Al sinds de financiële crisis van 2008 gaat er een aanzwellend geluid op uit de samenleving om het kapitalisme rechtvaardiger te maken. Om de ongelijkheid aan inkomen en vermogen te egaliseren en om meer in te zetten op veiligheid en duurzaamheid. Er is in Nederland een brede consensus om het klimaat aan te pakken, alleen hoe?

Het idee dat we presenteren is niet een twee drie te realiseren, dat moet vooropgesteld worden. Het vraagt om een zorgvuldige inventarisatie en onderzoek van mogelijkheden, omdat de weg nieuw is en verkend moet worden op haalbaarheid in alle sectoren en wetenschappelijke expertise. Het idee is dus niet alleen een nieuw economisch en democratisch model, het steunt nadrukkelijk op wetenschap en technologie. Ten eerste om het energievraagstuk snel op te lossen binnen de klimaateisen.

Want de grond blijven beschouwen als een bodemloze schat en de lucht als een oneindige afvalbak om kwartaalwinsten kunstmatig op te kunnen krikken, met CEO's die in realiteitsdichte boardrooms de omvang van hun bonus vergelijken, terwijl ze tegelijkertijd om belastinggeld bedelen dat ze zelf weigeren te betalen: nee, dat is niet het normaal waar we naar terug kunnen keren.

Rob Wijnberg (filosoof)

Een (on)denkbare reset.

In een bepaald licht gezien zijn wij biologische machines. Wij hebben geen kosmische bedoeling, er ligt geen masterplan aan ons bestaan ten grondslag. Wij zijn een uitbundige biologische toevalligheid, in elke vezel van ons lijf afgestemd op het leven hier. Zonder aarde zijn wij compleet ondenkbaar. We zijn haar in zeker zin: levende ademende stof. Marjan Slob (filosoof)

De Nederlandse filosoof Marjan Slob brengt ons naar de kern: hier staan wij. We doen het zelf en we kunnen het ook zelf blijven doen. We zijn kwetsbaar en afhankelijk van de natuur. In goede zin zoals het nodige voedsel en grondstoffen, maar ook in slechte zin, virussen, orkanen of aardbevingen. Daarbij zijn we ook kwetsbaar en afhankelijk van de cultuur, zoals markten, politieke macht en geld. Vooral geld. Dat wat er gebeurt in de cultuur en de natuur hebben we aan onszelf te danken in twee opzichten.

1. We brengen de culturele en natuurlijke moeilijkheden grotendeels zelf over ons heen.
2. We zijn in principe in staat de problemen die we maken ook weer zelf op te lossen.

Deze inleiding over het onderwerp: 'Stel, we schaffen het geld af,' begint met de presentatie van een hoog standpunt, de mens als cultuurschepper die in zijn culturele evolutie al een lange reis achter de rug heeft en is aangekomen in het jaar 2020. Een jaar waarin wetenschap en technologie inmiddels een ongekende vlucht heeft genomen. Waarin chips en robots de productieprocessen aanvoeren. Maar ook het jaar waarin onverwacht een vernietigend virus een cumulatie van zorgen over de wereld heeft uitgespreid. De kosten daarvan worden voorlopig geraamd op 3200 miljard dollar. Niet alleen medisch, ook economisch heeft de lockdown Nederland teruggeworpen naar een BPP-prognose die 6 tot 8 procent

daalt. Wetenschappers zijn koortsachtig bezig een medicijn te vinden om ook dit virus te bedwingen, zoals al menig dodelijk visus onschadelijk is gemaakt. Inzicht in de complexiteit van virussen komt niet alleen door de specialisatie van virologen, want door de technologie is het mogelijk gemaakt om micro-organismen te observeren en te manipuleren met kennis, kunde en apparatuur. Geavanceerde apparatuur die te danken is aan technologie, waar weer andere kennis aan vooraf is gegaan, die een industrie voor farmaceutische producten zoals geneesmiddelen en vaccins mogelijk heeft gemaakt waar virussen succesvol mee bestreden kunnen worden. Er zijn allerlei schakels in dit ontwikkelingsproces nodig om tot een eindproduct te komen van een vaccin, waar distributie en communicatie deel van uitmaken. We kunnen dit medisch aspect zien als een economisch deelsysteem dat functioneert in een groter wereldwijd systeem, wat bekend staat als de mondiale vrijemarkteconomie. Elk deelsysteem is volkomen afhankelijk van het totale economische systeem dat het geheel laat functioneren. Dat zijn niet alleen landen, sectoren, bedrijven en consumenten die inkomsten nodig hebben. De inkomsten zetten zich door in belastingen en uitgaven voor de publieke sector en de cultuur in al haar facetten die welvaart en welzijn moeten brengen. Andersom is het totale mondiale vrijemarktsysteem weer grotendeels afhankelijk van deelsystemen, opgedeeld in sectoren, zoals land- en (glas)-tuintbouw. Deze wederzijdse afhankelijkheid van mondiale product-, geld- en diensten-stromen heeft verbindingen tot in de kleinste eenheid: het individu en gezinnen. De totale complexiteit komt sterk overeen met een ecosysteem. Waarin de onderdelen tezamen een inbreng hebben in het geheel, maar ook afhankelijk zijn van het totaal. Het totaal, zoals een biotoop of leefgebied voor een soort, is echter niet in dezelfde mate afhankelijk van alle onderdelen. De aarde en de atmosfeer is zo'n complex ecosysteem dat in alle omvang onmogelijk in kaart te brengen is, omdat elk aspect op aarde invloed heeft op het totaal. Soms is een invloed binnen een ecologie gering, of verwaarloosbaar, soms is een invloed sterk en veroorzaakt het systeemveranderingen die gunstig zijn, soms ongunstig en valt een ecologie uit elkaar met alle nadelige gevolgen voor alles wat erin leeft. Dit boek gaat ervanuit dat alle problemen die

samenballen, ook na corona, te zien als deel van een groot mondiaal economisch systeem van globalisering. Maar om de oplossing te zien in een onafhankelijke biotoop of een eigen ecosysteem.

Ooit was geld een handig attribuut dat vrijheid gaf, nu is geld een onnavolgbaar pressiemiddel wat de hele wereld in bedwang houdt.

Afhankelijkheid is dat nu goed of slecht? Mondkapjes werden voornamelijk in China geproduceerd. De hele wereld stortte zich op dat aanbod waardoor de prijzen drie keer over de kop gingen. Medicijnen worden grotendeels in Azië geproduceerd, waardoor de Westerse wereld en dus ook Nederland afhankelijk is en was van de productie uit China en India. Is dat erg? Ja, het is een machteloze situatie. Kan het anders? Nee, de medicijnproductie is uit alle landen die nog productiecapaciteit aan geneesmiddelen hadden, door prijsconcurrentie weggetrokken naar lagelonenlanden. Beheerd door slechts enkele Westerse farmaceutische concerns die de wereldmarkt met hun licenties domineren. Lage lonenlanden hebben door concurrentie hele sectoren opgeslokt, bijvoorbeeld kleding en schoeisel uit Nederland.

Niemand heeft gezag over de wereld. De wereld is onderverdeeld in natiestaten met een eigen verantwoordelijkheid en gezag. Als er zich een wereldomvattend probleem voordoet, dan zijn het de afzonderlijke landen die het probleem ieder voor zich, als een gezamenlijk resultaat, moeten zien op te lossen. Zoals bijvoorbeeld klimaat afspraken in Parijs. In de huidige constellatie wordt een probleem zelden als uitvloeisel van een systeem behandeld, om vervolgens te sleutelen aan het economische systeem om het op te lossen. Problemen worden los gezien van hun context en de oplossing gaat uit naar het probleem zelf. Te veel fijnstof? Oplossing: de uitstoot van verbrandingsmotoren moet schoner. Dat mechanisme ligt in het verlengde van de democratische inrichting van de ministeries. Het probleem komt op het bord van de minister waaronder de problematiek valt en het budget van het betreffende departement. Als vaststaat dat veeboeren te veel stikstof uitstoten dan ligt het probleem op

het bord van de minister van Landbouw en Visserij. De ambtenaren hakken de problematiek verder op in bureaucratische stukjes om het op te lossen. Als vaststaat dat Schiphol te veel fijnstof door kerosine uitstoot, te veel lawaai en CO₂ in de atmosfeer brengt en ook nog te onveilig is, dan wordt de oplossing gezocht bij het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat. De bureaucratie is ingesteld op afdelingen waarin de zaak verder in detailoplossingen wordt opgedeeld. Komen er problemen met de pensioenen die door de beursval niet meer gedekt zijn in de toekomst, dan moet de oplossing komen van het Ministerie van Sociale zaken en Werkgelegenheid. Waar het hier om gaat is dat het echte probleem niet aan de orde komt; het denken over oplossingen voltrekt zich binnen het probleemgebied van de departementen en niet het aanpakken van de centrale oorzaak die aan het zicht onttrokken wordt door de omvang en alomtegenwoordigheid van het economische systeem. De oplossingen worden gezocht binnen de heersende sociaaleconomische ideologie en niet om de aandrijving van de maatschappij zelf te herzien. Er is wel een minister van economische zaken, maar ook die minister denkt en handelt binnen de geïnstitutioneerde marktvoorwaarden. De Wetenschappelijke Raad voor Regeringsbeleid (WRR) kan een advies op dit niveau geven, maar veel van hun goede raad ligt al opgestapeld in de la. Het neoliberale overall-systeem is een gegeven waarin tot op heden geen oplossing voor wordt gezocht. De uitdaging is om daar eens serieus mee te beginnen, namelijk met een reset van wat is, en wat zou kunnen. Hier is een begin.

*Denken binnen het systeem wordt realistische genoemd,
denken buiten het huidige systeem onrealistisch. Of andersom?*

We kunnen Nederland radicaal duurzamer en eerlijker maken. Dat schrijven 170 Nederlandse onderzoekers, voornamelijk sociologen en milieuwetenschappers in een pleidooi voor een basisinkomen, beperking van ecologisch ongewenste economische activiteiten en afschrijving van schulden. Dat moet een einde maken aan de wereld van ongebreidelde verleiding tot consumptie. De auteurs van het manifest vinden het onbestaanbaar dat het Nederland van na Corona zich niet groen

heroriënteert. Met de oude vanzelfsprekendheid van reis- en kooplustig leven kan worden gebroken, menen ze. Het manifest gaat uit van de gedachte dat de uitdijende wereldeconomie en de schade van de pandemie is veroorzaakt door de “steeds maar groeiende circulatie van goederen en mensen, ongeacht de talloze ecologische problemen en de toenemende ongelijkheid die dit veroorzaakt”. Ze presenteren vijf voorstellen voor Nederland na Corona om komaf te maken met die problemen.

Het vijfpuntenplan luidt:

Vervang het huidige ontwikkelingsmodel gericht op generieke groei van het BNP, door een model dat onderscheid maakt tussen sectoren die mogen groeien en investeringen nodig hebben (de zogenoemde cruciale publieke sectoren, schone energie, onderwijs en zorg) en sectoren die radicaal moeten krimpen, gegeven hun fundamentele gebrek aan duurzaamheid of hun rol in het aanjagen van overmatige consumptie (zoals bijvoorbeeld de olie-, gas-, mijnbouw-, en reclamesectoren).

Ontwikkel een economisch beleid gericht op herverdeling, dat voorziet in een universeel basisinkomen, ingebed in solide sociaal beleid; een forse progressieve belasting op inkomen, winst en vermogen; kortere werkweken en het delen van banen; en erkenning van de intrinsieke waarde van zorgverlening en essentiële publieke diensten zoals onderwijs en gezondheidszorg.

Stap over op een circulaire landbouw, gebaseerd op het behoud van biodiversiteit, duurzame, veelal lokale voedselproductie, vermindering van vleesproductie en werkgelegenheid met eerlijke arbeidsvoorwaarden. Verminder consumptie en reizen en beoog een radicale afname van luxueuze en verspillende vormen, richting noodzakelijke, duurzame en betekenisvolle vormen van consumptie en reizen.

Scheld schulden kwijt, voornamelijk die van werknemers, zzp'ers en ondernemers in het MKB, maar ook aan ontwikkelingslanden (uit te voeren door zowel de rijkere landen als de internationale organisaties zoals IMF en Wereldbank).

Keynesiaans geld besteden vanuit het perspectief van bio-security.

Tegen de achtergrond van de ongekende berg Keynesiaanse ontwikkelingssubsidies die de markt door overheden overal ter wereld over zich uitgestort krijgt, is het een radicaal ander voorstel. De huidige bestemming van de gelden die de economie in de benen moet houden, is gericht op het weer aanjagen van de consumptie en vliegmaatschappijen. Het voorstel van de ondertekenaars gaat uit van een geheel andere, ecologische in plaats van consumentistische, economie. De onderzoekers pleiten als politici voor de herintroductie van een centraal bepaalde economie die in haar detaillering bestedings- en ontwikkelingsvrijheid laat. Daar zijn goede redenen voor, maar het blijft een politieke keuze. Zijn er democratische ontwerpcriteria voor de economie na Corona, punten waaraan iedere politieke keuze moet voldoen en die op een breed draagvlak kunnen rekenen? Dat leidt tot een wereld waarin biosferen veel nadrukkelijker van elkaar gescheiden moeten worden en dat leidt inderdaad tot de-globalisatie en het einde van een economie die gebaseerd is op het economische productiviteitsbeginsel van de econoom David Ricardo. Dat principe heeft in de economie geleid tot een productie- en ketensysteem dat productie en assemblage van onderdelen en grondstoffen zo organiseert dat ze geteeld, gedolven, verwerkt en geassembleerd worden waar de kosten het laagst zijn en verkocht worden waar de opbrengsten het hoogst zijn. Dat doen handelaren als sinds Columbus en zelfs al ver daarvoor. Het vergt veel transport en dus het onderling openstellen van biosferen voor elkaar.

De vraag is: Kan dit werken? Kan de oproep om deze vijf punten in praktijk te brengen in een importerend en exporterend handelsland met open grenzen functioneren? Kunnen de bovengenoemde vijf

punten voldoen aan de mondiale concurrentiedruk? Elk voorstel dat niet voldoet aan nationale en mondiale concurrentie-eisen zal falen. Verlies van concurrentievoordeel betekent een neergaande spiraal naar armoede of een ophoging van schuldenbergen en een toenemende afhankelijkheid. Moeten we kiezen voor verlies aan welvaart en welzijn? Of anders: Stel, we schaffen het geld af...

Het idee: het afschaffen van geld is voor velen een irrationele schok. Men haakt al af bij de eerste woorden zonder verder na te denken. Het idee wordt al gauw absurd genoemd, naïef, onmogelijk, niet van deze wereld of utopisch, zelfs dystopisch. Toegegeven, het vraagt om een vrije en soepele geest. Het vraagt om voldoende ruimte voor de verbeelding. Als het idee direct wordt afgewezen, blijven de ongekende mogelijkheden verborgen. De kansen die het biedt komen niet aan het licht en dat is jammer, want de vijf bovengenoemde punten komen royaal aan bod en bieden direct een opening om het plan te realiseren. Het is denken in een misschien wat onlogische omgekeerde richting, want overal moet er juist geld bij. Geld dat kapitaalmarkten maar al te graag ter beschikking stellen. Maar dat geld is niet nodig. We kunnen erbuiten en tegelijkertijd vallen er heel veel problemen weg.

Het verschil in een economie gedreven door geld en een economie zonder geld is, dat rijkdom slechts afhankelijk is van productiecapaciteit.

Eerste overdenking: een economie als een vermogen in de productie van goederen en diensten blijft bestaan zoals die feitelijk is, ook al is het geld plotseling weg. De potentie aan capaciteit blijft zoals die is.

Tweede overdenking: waarom die vrijwillige slavernij aan het geld en schuld? Terwijl de huidige wereld zo rijk is aan mogelijkheden.

Derde overdenking: de coronapandemie maakt duidelijk hoe kwetsbaar een economie is die op geld gebaseerd is, in plaats van op goederen en diensten.

Want... stel, we schaffen het geld af... wat dan? Dan valt de productie direct buiten alle concurrentiesferen en ontstaat er onafhankelijkheid.

Waarom is concurrentie het breekpunt voor veel duurzame en humane plannen. Omdat de aanbodzijde machteloos is. De vraag bepaalt alles en daarnaast het concurrerende aanbod. Keuzes maken is voor iedereen vrij en de prijs of de winst is vaak het belangrijkste criterium in de afweging. Als prijzen dalen kan een investeringsplan, berekend op winst, naar de prullenbak. Kan een economisch systeem wel zonder concurrentie? Kan een economisch systeem ook zonder geld? Kan een economie zonder verdienmodel? Wat kan een economie zonder concurrentie en zonder geld, wat een kapitalistische economie niet kan? Bijvoorbeeld alle daken van huizen en gebouwen in het hele land voorzien van zonnepanelen. Nu is elektriciteit door zonne-energie al onder de kostprijs waardoor de bouw van windmolens op de Noordzee risicovol is. De energieopbrengst met zonnepanelen is voor de eigenaar van het pand of het huis. Dit is ongewenste concurrentie voor energiebedrijven, want hier gaat een deel hun omzet en hun winst gezien vanuit de vrijemarkteconomie. Er is stroom genoeg alleen het verdienmodel is verdwenen. In een economie zonder concurrentie en geld is er gewoon stroom in huis. Kosteloos. Dus, stel... dat we het geld afschaffen. Dan kunnen de verdienmodellen in het historisch museum en wordt de kansarme een kansrijke.

Er zijn veel goede redenen om het geld af te schaffen, dit is er een van: 'De wereld stevent af op een financiële catastrofe. Een catastrofe die niet alleen het gevolg is van de coronacrisis, maar van het beleid van de centrale banken (FED, ECB). Zij zijn langzamerhand geworden tot geldautomaten van overheden. Dit monetair en budgettair nihilisme leidt op zijn best tot langdurige economische stagnatie. Op zijn best. Maar ik vrees dat... Uiteindelijk gaat er iets onvoorspelbaars gebeuren. Ik weet niet of dat de hoge inflatie of een grote depressie is, maar dit kan gewoon niet goed aflopen. Gratis geld bestaat niet, er is altijd een prijs.'
Oud minister Hans Hoogervorst.

Een regeneratieve economie.

Een perspectief op een humane en duurzame toekomst.

De Wereldbank voorspelde voor 2020 een comfortabel mondiale groei van 2,7 procent. Er was geld genoeg voor de CO₂-reductie, geld voor stickstof vermindering, geld om de biodiversiteit te behouden, geld om fijnstof tegen te gaan, geld voor... Dat was het rooskleurige perspectief voordat het coronavirus toesloeg. Bovendien was Nederland voor het tweede jaar op rij de meest concurrerende economie van de Europese Unie met een groei in 2017 van 3,2 procent. Dat blijkt uit onderzoek van het World Economic Forum. Echt exceptioneel was, dat Nederland in 2019 een vierde positie innam van meeste concurrerende economieën ter wereld, volgens het WEF. Het was een rooskleurig perspectief. De investeringen door de Europese Investeringsbank zorgen in 2020 naar verwachting bovendien voor 2,25 miljoen extra banen in de Europese Unie. Dus waar zouden we ons druk om maken? Corona! Het is een dikke streep door de rekening. Alleen, die gunstige voorspellingen van voor de coronacrisis zouden de problemen alleen maar groter maken. Die gunstige cijfers waren deel van het probleem, met als hoofdzaak de luchtvervuiling met klimaatzorgen. Wat overigens blijkt nu de luchtkwaliteit, doordat bijna alle vervoersbewegingen tot stilstand zijn gekomen, veel schoner is. Zo'n 8,6 procent minder CO₂ werd er in de eerste vier maanden van dit jaar uitgestoten, in vergelijking met het vorige jaar. Maar omdat schulden door corona torenhoog zullen gaan oplopen en dat de verwachte krimp weer omgezet moet worden in economische groei, zal dat elke inspanning van emissiereductie weer tenietdoet. Een groeiende economie is voor klimaatmaatregelen dweilen met de kraan open, maar een krimpende economie haalt geld weg waar het zo hard nodig is. Die politieke knoop wordt steeds vaster getrokken omdat de noodzakelijke reductie van CO₂ en de gewenste groei elkaar uitsluiten. Het is een gordiaanse knoop die alleen radicaal kan worden

doorgehakt. Wat hier het ‘nieuwe’ in deze economie betreft, is dan ook geen bijstelling van de bestaande structuren van de vrije concurrentiemarkt, noch aanpassingen aan duurzaamheid of een beter milieubeleid, maar een regeneratief economisch systeem dat eerder niet tot een mogelijkheid behoorde. Want die regeneratieve economie is gestoeld op de laatste ontwikkelingen in de wetenschap en hoogstaande technologie, waarmee alle bedreigingen die thans het kapitalistische marktstelsel overvallen, naar logische verwachting worden opgelost. Die bedreigingen zijn zo complex met elkaar verweven dat alleen een totaal nieuwe humane en duurzame economie, die rechtvaardigheid bevordert en ecologische grenzen respecteert, een oplossing kan bieden. Maar dat zijn niet de enige voordelen van deze regeneratieve economie die de nieuwsgierigheid zullen gaan opwekken. De kapitalistische markt heeft door de globalisering een menigte van afhankelijkheidsrelaties die verstoringen, stagnaties en crisis kunnen doen opleven met diepe recessies tot gevolg. In deze nieuwe economie zijn die afhankelijkheden zover teruggebracht dat de stabiliteit van deze nieuwe economie een begerenswaardig niveau bereikt.

We hebben een probleem dat weleens extreem moeilijk zou kunnen zijn en we weten niet hoe lang we de tijd hebben om het op te lossen, terwijl het goed mogelijk is dat de hele toekomst van de mensheid ervan afhangt. Matthew B. Crawford (filosoof)

Om de sceptische kapitalist alvast gerust te stellen kunnen we vermelden dat dit nieuwe model in een ontwerpfasen zit en slechts een concept is dat nog geen werkzame bewijzen kan overleggen. Maar dat geldt voor elke transitie, een nieuw object of elke nieuwe organisatie in een voorstadium, want een nieuw idee vraagt eerst om een uitgewerkt plan wat serieus doordacht en onderzocht kan worden voordat het concept daadwerkelijk in de praktijk gestalte krijgt. Daarna vraagt ook dit nogal radicale plan om een realistische en vooral nauwkeurige inventarisatie van feiten en cijfers om daarmee het vertrouwen te versterken, dat het concept meer is dan alleen een plan, om vervolgens een transitie in een daadwerkelijke